

СУВЯЗІ АГІНСКІХ З ПРАТЭСТАНЦТВАМ У ПЕРШАЙ ПАЛОВЕ 17 СТ.*

Род князёў Агінскіх слынны не толькі ў мінулым Рэчы Паспалітай, але і ў гісторыі праваслаўнай царквы на тэрыторыі гэтай дзяржавы, асабліва ў цяжкім для яе 17 ст. Разам з некалькімі іншымі арыстакратычнымі родамі Агінскія заставаліся вернымі *грэчкай веры* яшчэ ў другой палове гэтага стагоддзя, калі большасць вялікіх беларускіх і ўкраінскіх родаў, а таксама сярэдний і заможнай шляхты значна раней перайшла ў каталіцтва. Агінскія доўгі час задавальняліся нязначнымі пасадамі, што напрамую было звязана з іх веравызнаннем. Сітуацыя змянілася пасля ўступлення на трон Уладзіслава IV, які праводзіў больш ліберальную рэлігійную палітыку чым ягоны бацька. У гэты час матэрыяльнае становішча роду значна ўзмацнілася, а ягоныя прадстаўнікі, яшчэ як праваслаўныя, дасягнулі годнасці сенатараў. Толькі ў другой палове 17 ст., пасля войнаў з некаталіцкімі дзяржавамі, непрыяцце іншаверцаў у Рэчы Паспалітай так узмацнілася, што Марцін Агінскі, сын Аляксандра і ўнук Багдана, каб стаць сенатарам, мусіў адмовіцца ад веры продкаў.

Юзаф Лукашэвіч у сваёй “Гісторыі гелівецкіх касцёлаў у Літве”, выданай у першай палове 19 ст., напісаў адносна трэцяй чвэрці 16 ст., што “да найслыннейшых літоўскіх родаў, прыняўшых ў той час кальвінізм і прынёсшых свайму новаму веравызнанню перавагу ў той краіне, належаць Кішкі, Хадкевічы, Хлебавічы, Сапегі, Слушкі, Завішы, Вішнявецкія, Войны, Пацы, Абрамовічы, Валовічы, **Агінскія** (выдзелена мною - *М.Л.*), Зяновічы, князі Пруньскія, Галаўчынскія, Нарушэвічы, Талвошы, Дарагастайскія, Пузыні, Шэметы, Грушэўскія, Горскія і г.д.”¹ Залічэнне да кальвіністаў у 16 ст. сям’і, якая мяне цікавіць, выглядала, як мінімум, інтрыгуючым. Таму характар сувязяў Агінскіх з пратэстанцтвам выдаўся вартым вывучэння. Насуперак сцвярджэнню даследчыка з 19 ст. мне дагэтуль неведомыя крыніцы, якія б выразна пацвярджалі прыналежнасць каго-небудзь з Агінскіх да гелівецкай канфесіі. Таксама пра гэта не ведалі аўтары біяграфіяў Агінскіх у Польскім Біяграфічным Слоўніку: Тадэвуш Васілеўскі, Генрык Люлевіч ці Анджэй Рахуба². Чаму ж тады ў працы, праўда, ужо моцна састарэлай, яны залічаны да пратэстантаў?

Паводле Юзафа Вольфа Агінскія паходзяць ад князя Дзмітра Іванавіча Глушонка са Смаленшчыны, які атрымаў ад вялікага князя Аляксандра прывілей на Агінты ў былым Жыжморскім павеце (Ковеншчына)³. Значыць, яны ад

* Пераклаў з польскай мовы Аляксандар Краўцэвіч.

¹ Lukaszewicz J. Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie. Poznań, 1842. T. I. S. 17.

² Polski Słownik Biograficzny. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, 1978. T. XXIII. (далей - PSB).

пачатку былі праслаўнымі патомкамі смаленскіх князёў. Унукі князя Дзьмітра - Матвей і Фёдар Багданавічы, пачалі дзьве галіны роду: княскую і шляхецкую⁴. Менавіта прадстаўнікі першай падтрымлівалі ўсходнюю царкву ў цяжкім для яе перыядзе канца 16 і пачатку 17 ст.

Сын Матвея Багдан - трокскі падкаморы, добры жаўнер Рэчы Паспалітай, ваяваўшы з казакамі Налівайкі і са шведамі, аказаўся руплівым абаронцам праслаўя. Ён быў старастам Віленскага праслаўнага брацтва і разам з яго сябрамі (сярод якіх знаходзіліся ягоныя сыны Ян і Аляксандр) падпісаў у 1608 г. пратэст супраць уніятаў, рабіўшых крыўды праслаўным⁵. У 1612 г. разам з сынамі Янам і Аляксандрам ён падпісаў пратэст праслаўнай шляхты супраць пераходу ў унію праслаўнага духавенства⁶. Ягоная падтрымка праслаўнай царквы, якая з фармальнага пункту гледжання дзейнічала ў тым часе ў Рэчы Паспалітай нелегальна, мела таксама значнае фінансавое вымярэнне. Каля 1600 г. Багдан Агінскі фундаваў у Еўі царкву і манастыр. Там ён прыняў праслаўных манахаў з віленскага манастыра Святой Троіцы, занятага ўніятамі, а ў 1611 г. распачаў дзейнасць друкарні віленскага брацтва Святога Духа⁷. У 1612 г. Багдан разам з сынамі падпісаў фондуш шляхты на манастыр у Менску, а ў 1619 г. разам з жонкай фундаваў царкву ў Кронях, запісаўшы для гэтай мэты 12 тыс. коп грошаў. Там яго і пахавалі пасля смерці ў 1625 г.⁸

Ягоная жонка Раіна - дачка смаленскага ваяводы Рыгора Валовіча пасля смерці мужа працягвала справу падтрымкі праслаўя. Пры царкве ў Кронях яна фундавала ў 1629 г. манастыр, для якога па волі нябожчыка-мужа купіла маёнтак Стравінікі. Потым у 1633 г. пацвердзіла ранейшы запіс на манастыр у Еўі – мястэчку, якое яна запісала сыну Аляксандру пад умовай ягонага апекавання манастыром і вызнання ім *грэцкай* веры. Калі б ён змяніў веравызнанне, то запісаныя яму маёнтки пераходзілі да іншых сыноў, прыналежных да праслаўнай царквы⁹.

З пяці сыноў гэтай шлюбнай пары трое, якія вызначыліся ў гісторыі Вялікага Княства Літоўскага - Ян, Аляксандр і Самуіл Леў, да смерці засталіся вернымі ўсходняй царкве. Усім траім як апорам праслаўнай веры Ганна Гарадзенская са Ставецкіх паверыла ў 1636 г. апеку над манастыром у Сурдзеггах¹⁰.

Аляксандр (з 1645 г. менскі ваявода, а ад 1649 г. - трокскі кашталян), як упаміналася вышэй, падпісаў звяз з бацькам і братам Янам фондуш праслаўнай шляхты на манастыр святых Пятра і Паўла ў Менску. У 1650-1653 гг.

³ Wolf J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca XIV wieku. Warszawa, 1895. S. 93.

⁴ Тамсама.

⁵ Тамсама. S. 295.

⁶ Wasilewski T. Ogiński Bogdan Marcján [w:] PSB. S. 600.

⁷ Тамсама.

⁸ Wolf J. Kniaziowie litewsko-ruscy... S. 295.

⁹ Тамсама. S. 295-296.

¹⁰ Тамсама. S. 298.

баронячы гэты манастыр, вёў судовы працэс з менскім войтам і гарадскім магістратам. Пасля шведскага патопу стараўся рэалізаваць запісы жонкі Януша Радзівіла Марыі Валошкі, дачкі малдаўскага гаспадара на праваслаўных цэрквы¹¹. Раней, у 1648 г. Аляксандар падпісаў *pacta conventa* Яна Казіміра з гарантыяй правоў грэцкай рэлігіі (*Аляксандр Агінскі, ваявода менскі, salvis juribus religij starodawnej Greckiey*)¹². Памёр у 1667 г. як апошні сенатар некаголік¹³.

Ян, з 1633 г. - месціслаўскі каштэлян, быў адным са старастаў віленскага братства Святога Духа. Падтрымаў скаргу яго кіраўнікоў на ўніятаў з манастыра Святой Тройцы за збройны напад¹⁴. Належаў да фундатараў царквы і манастыра Зьяўлення Боскага ў Магілёве, таксама быў сярод залажыцеляў і апекуноў тамтэйшага царкоўнага братства. Апекаваўся жаночым манастыром у Менску. Змагаўся за вяртанне *грэцкай рэлігіі* правоў у дзяржаве, напрыклад, падчас сейму 1613 г.¹⁵

Самуіл Леў, троцкі стольнік, разам з жонкай Соф’яй з Бялевічаў фундаваў у Маркаве Віцебскага ваяводства манастыр, а паводле тэстаменту хацеў быць пахаваны ў фамільным манастыры ў Кронях. Памёр у 1657 г.¹⁶

Адна з дачок Багдана Матвеевіча і Раіны з Валовічаў – Ганна, якая была замужам за прадстаўніком іншай вернай праваслаўю сям’і - Вільгельмам Стэткевічам, да ліпеня 1618 г. падаравала манастыру святых Пятра і Паўла ў Менску пляц пад царкву, а на яе дараванні ў тым горадзе паўстаў жаночы манастыр. Разам з сынам Янам у 1631 г. яна запісала тры фальваркі на манастыр у Куцейне Аршанскага павету, а пазней фундавала манастыр у Прылуках каля Менску¹⁷.

Другая дачка Апалонія (на першаму мужу Шэмет, а па другому – Зяновіч) у 1654 г. фундавала царкву ў Маньковічах Ашмянскага павету.

Унукі Багдана Багдан і Марцыян (сыны Аляксандра), Кароль і Ян (сыны Самуэля), трэба меркаваць, таксама выхоўваліся ў духу праваслаўя.

Багдан Аляксандравіч, праціўнік езуіцкага школьніцтва і па волі Пятра Магілы апякун з 1647 г. праваслаўнай кіеўскай школы, падпісаў генеральную канфедэрацыю з гарантыяй правоў грэцкай царквы (*Багдан з Казельска Агінскі, Харунжы надворны Вял. Кн. Літ., Пасол Ваяв. Тройцага, salvis juribus veteris Ecclesiae ritus Graeci*)¹⁸, а таксама падобна як ягоны бацька з гарантыяй правоў праваслаўя - *pacta conventa* Яна Казіміра (*Багдан Агінскі, Харунжы надворны Вял. Кн. Літ.: salvis juribus Ecclesiae antiquissimae Orientalis*)¹⁹. Памёр бяздзетным²⁰.

¹¹ Lulewicz H. Ogiński Aleksander [w:] PSB. S. 596.

¹² Volumina Legum. Петербург, 1859. Т. 4. С. 96.

¹³ Lulewicz H. Ogiński Aleksander [w:] PSB. S. 596.

¹⁴ Тамсама. С. 298.

¹⁵ Lulewicz H. Ogiński Jan [w:] PSB. S. 612.

¹⁶ Wolf J. Kniaziowie litewsko-ruscy... S. 302.

¹⁷ Тамсама. С. 296.

¹⁸ Volumina Legum. Т. 4. С. 86.

¹⁹ Тамсама. С. 96.

²⁰ Lulewicz H. Ogiński Bogdan (Toedat) [w:] PSB. S. 601.

Ягоны брат Марцыян Аляксандар, троцкі ваявода, вялікі канцлер літоўскі, першыя 27 гадоў свайго жыцця таксама належаў да праваслаўя. Валоданне не-малым маёнткам, падставы якога стварылі ягоныя продкі, сувязі з Глябовічамі і Радзівіламі (жонка - Марцыбела Ганна Глябовіч) вымагалі адпаведнага афармлення ў выглядзе высокіх дзяржаўных пасадаў. У 1669 г. з'явіўся шанс стаць трокскім ваяводам, але пры ўмове пераходу да каталіцтва ці ўніяцтва. Спакуса заняць адну з найвышэйшых у ВКЛ пасадаў была вялікая і ўжо ў 1660 г. Марцыян быў католікам і ў сувязі з гэтым атрымаў пасаду трокскага ваяводы. Перад зменай веры паспеў яшчэ ў 1668 г. фундаваць царкву ў Смiлавічах²¹. Пацвярджэннем пераходу ў каталіцызм былі фундацыі дамініканам у Троках, касцёлу ў Рагонях, езуіцкага калегіума ў Менску²².

Ян Яцак, сын Самуіла, таксама даволі рана перайшоў на каталіцтва²³.

Сярод прапраўнікаў Багдана трапляюцца ўжо каталіцкія святары. Людвік Караль быў нават смаленскім біскупам, а Антон, брат біскупа, перад смерцю нават уступіў у ордэн езуітаў²⁴.

Такім чынам, Агінскія належалі да родаў, якія доўга супраціўляліся націску каталіцызму ў 17 ст. Яны, аднак, не ўхіляліся ад павязанняў з прадстаўнікамі іншых канфесіяў, сярод якіх хапала рыма-каталікоў. Усё ж найчасцей кантактавалі з пратэстантамі.

Прыблізна ад паловы 16 ст., калі рэфармацыя распачала свой бурлівы марш праз землі ВКЛ, каталіцкая і праваслаўная цэрквы панеслі вялікія страты ў маёмасці і колькасці вернікаў, асабліва сярод шляхты. Найбольш радыкальныя пратэстанцкія дзеячы заядла крытыкавалі абедззве цэрквы, а некаторыя нават у большай ступені праваслаўе²⁵.

Толькі контррэфарматарская дзейнасць каталіцкага касцёла, скіраваная як супраць евангелікаў і найбольш радыкальных пратэстанцкіх плыняў, так і супраць праваслаўя, прывяла да спробаў паразумення паміж атакаванымі цэрквамі. Праз некалькі гадоў пасля Берасцейскай уніі ў Вільні ў 1599 г. гэтыя намаганні прывялі да іншай уніі "... паміж народамі рускім і панамі евангеліцкімі ўчыненнай..."²⁶, паводле якой праваслаўныя і пратэстанты пастанавілі разам бараніцца ад захадаў каталікоў і уніятаў, падтрыманых уладамі. Гэты абарончы саюз хоць і не адыграў спадзяванай ролі, аднак паказаў, што на мяжы 16 і 17 ст. галоўным ворагам праваслаўя ўжо не былі пратэстанцкія цэрквы.

²¹ Lulewicz H. Ogiński Marcján Aleksander [w:] PSB. S. 618, 620.

²² Тамсама; Wolf J. Kniaziowie litewsko-ruscy... S. 300.

²³ Rachuba A. Ogiński Jan Jacek [w:] PSB. S. 613.

²⁴ Wolf J. Kniaziowie litewsko-ruscy... S. 308-309.

²⁵ Напрыклад, Сымон Будны у 1563 г. у лісце да Генрыху Булінгера. Гл.: Kosman M. Reformacja i kontreformacja w Wielkim Księstwie Litewskim w świetle propagandy wyznaniowej. Wrocław, 1973. S. 65.

²⁶ Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk. Fond 40. Sygn. 756. K. 1.

Варта памятаць, што праслаўныя неаднаразова шукалі падтрымкі ў прадстаўнікоў роду Радзівілаў. Тыя былі вядучай палітычнай сілай у ВКЛ і нават падчас гаспадарання Жыгімонта Вазы, непрыхільнага да кальвінскай лініі роду, прыцягвалі да сябе ў якасці кліентаў і прыхільнікаў шмат шляхецкіх родаў. Сярод апошніх было, зразумела, шмат пратэстантаў, але да Радзівілаў хіліліся таксама каталікі, арыане²⁷ і праслаўныя, як тыя ж Агінскія (асабліва Аляксандар і Ян Багданавічы²⁸), якія ў той час рабілі свае кар’еры. Тыя павязанні з магутным родам не заўсёды прыносілі выгоды. Напрыклад, Ян Агінскі, нягледзячы на старанні, не атрымаў у 1629 г. пасады ковенскага падкаморага, бо Жыгімонт Ваза бачыў у ім гарачага прыхільніка Радзівілаў²⁹.

Пра частыя кантакты з біржанскімі Радзівіламі выдатна сведчыць карэспандэнцыя Агінскіх, у якой яны дэкларуюць сваю вернасць, запрашаюць на сямейныя ўрачыстасці, інфармуюць пра выкананні заданні (Аляксандар і Самуіл Багданавічы)³⁰, просяць дапамогі ў атрыманні пасадаў і абароны праслаўнай царквы (Ян Багданавіч)³¹. Апошні ў 1595 - 1597 гг. таварышыў Янушу Радзівілу (пазнейшаму віленскаму кашталіану) і яго стрыечнаму брату Юры ў іх падарожжы на загранічную вучобу. Разам з імі навучаўся ў Стразбургу і Базэлі. З маладым Янушам Радзівілам дабраўся таксама да Парыжу, адкуль у траўні 1597 г. пісаў да Юрыя, якія вярнуўся дадому раней³².

Відавочна, па прычыне такіх блізкіх сувязяў з Агінскімі, літоўскі польны гетман Крыштап Радзівіл прасіў іх сведчыць пры запісах дараванняў евангельскім зборам, ад чаго тыя, хоць і былі прывязаны да праслаўя, зусім не ўхіляліся. Трокскі стольнік Самуэль Агінскі падпісаў 24 кастрычніка 1631 г.³³ пад пацверджаннем перадачы фальваркаў Балковічаў і Прошчыцаў на слупкую школу, а трокскі харунжы Аляксандр Агінскі ў таварыстве князя, яго жонкі, Мікалая Абрамовіча і Мікалая Кішкі падпісаў фундуш чатырох евангельскіх збораў: двух у Кейданах і па аднаму ў Біржах і Байнарове 29 чэрвеня 1631 г.³⁴

У гістарычнай літаратуры можна спаткаць узгадкі пра паглыбленне ў 17 ст. т.зв. вызнанёвага эксклюзівізму, паводле якога пратэстанты павінны былі ўступаць у шлюб толькі з прадстаўнікамі сваёй веры. Практыка на землях ВКЛ у першай палове 17 ст. паказвае, што працэс гэты тады яшчэ прасунуўся не надта далёка. Пра гэта сведчаць сямейныя адносіны, у тым ліку і Агінскіх. Жонка

²⁷ Tazbir J. Reformacja w Polsce. Warszawa, 1993. S. 128-147.

²⁸ Lulewicz H. Ogiński Aleksander [w:] PSB. S. 594; Lulewicz H. Ogiński Jan [w:] PSB. S. 611.

²⁹ Lulewicz H. Ogiński Jan [w:] PSB. S. 612; Archiwum Główne Akt dawnych (далей - AGAD); Archiwum Radziwiłłów (далей - AR) Dz. V. Sygn. 10704 (лісты да Крыштапа Радзівіла ад 14 студзеня і 23 лютага 1623 г.)

³⁰ AGAD. AR. Dz. V. Sygn. 10694. Sygn. 10722.

³¹ Тамсама. Sygn. 10704.

³² AGAD. AR. Dz. V. Sygn. 10706.

³³ AGAD. AR. Dz. VIII. Sygn. 713. S. 185 v.

³⁴ AGAD. Sygn. 713. S. 179 v.

Багдана Матвеевіча Раіна, якая разам з мужам гарача падтрымлівала праваслаўе, паходзіла з таго ж роду, што і адзін з найважнейшых пратэстантаў у Літве Астафі Валовіч. Сын Багдана Аляксандар першы раз ажаніўся з дачкой Вацлава Шэмета, смаленскага кашталяна³⁵, другім разам - з Кацярынай Палубінскай, якая, паводле Баляслава Гружэўскага, была пратэстанткай па маці - Соф'і Сапега³⁶. Іх дачку Тэадору у 1656 г. выдалі за Яна Гружэўскага - жамойцкага харунжага³⁷.

Сям'я Гружэўскіх прыбыла на Жамойць у 16 ст. і хутка стала тут апорай Рэфармацыі. Нашчадкі гэтага роду заставаліся пратэстантамі яшчэ ў 20 ст. Тэадора Гружэўская з Агінскіх прыняла веру мужа, верагодна, падчас шлюбу³⁸. Яна стала шчырай і шчодрой абаронцай гельвецкай царквы³⁹.

Іншы сын Багдана Матвеевіча Самуэль узяў за жонку Соф'ю Бялевіч⁴⁰, а іх старэйшая дачка Хрысціна выйшла замуж за прадстаўніка роду радзімінскіх Францкевічаў⁴¹. Дзеве дачкі Багдана і Раіны таксама парадніліся з пратэстанцкімі родамі: Барбара стала жонкай Мальхера Шэмета⁴², а Палонія - Юры Шэмета, а пазней - Міхала Зяновіча⁴³.

Нярэдкія шлюбы праваслаўных Агінскіх з пратэстантамі маглі вынікаць з розных прычынаў. Рашаючую ролю тут адыгрывалі маёмасныя меркаванні і грамадскае становішча роду, таму пару шукалі між роўных сабе або вышэйшых. У першай палове 17 ст. сярод сярэдняй і заможнай шляхты ўжо мала засталася праваслаўных родаў, магчыма таму Агінскія радніліся з пратэстантамі.

У выбары кандыдата на спадарожніка жыцця пэўную ролю адыгрывала тэрытарыяльная блізкасць. Напрыклад, памянёныя Гружэўскія жылі на недалёкай Жамойці.

Здаецца, пэўнае значэнне мела таксама агульная пагроза з боку каталіцтва. Усё гэта, зразумела, дапушчэнні, паколькі крыніцы не падаюць дакладнай інфармацыі пра матывацыю выбару мужа ці жонкі. Аднак фактам застаецца парадненне Агінскіх з такімі стаўпамі кальвінізму як Шэметы і Гружэўскія.

Можа быць, Лукашэвіч залічыў Агінскіх да пратэстантаў па прычыне іх сувязяў з пратэстанцкімі родамі? Магчыма, ён прыняў пад увагу той факт, што Агінскія выйшлі з той самай княскай галіны, што і Пузыні, а сярод гэтых ас-

³⁵ Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy... S. 299.

³⁶ Grużewski B. Kościół ewangelicko-reformowany w Kielmach. Rys historyczny na dokumentach urzędowych. Warszawa, 1912. S. 212.

³⁷ Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy... S. 300; Grużewski B. Kościół ewangelicko-reformowany w Kielmach. S. 211.

³⁸ Grużewski B. Kościół ewangelicko-reformowany w Kielmach. S. 212.

³⁹ Напрыклад, у 1695 г. на патрэбы збору ў Кейданах запісала 4 тыс. злотых, а ў 1700 г. пацвердзіла ўсе фундацыі і запісы продажы свайго мужа. Гл.: Grużewski B. Kościół ewangelicko-reformowany w Kielmach. S. 225, 228-229.

⁴⁰ Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy... S. 301.

⁴¹ Тамсама. S. 302.

⁴² Тамсама. S. 296.

⁴³ Тамсама. S. 297.

татніх было шмат (акрамя праваслаўных з валынскай лініі⁴⁴) дэклараваных рэфарматаў (упіцкая лінія), як хоць бы Пётр Пузыня - дырэктар пратэстанцкага сыноду ў 1634 г.⁴⁵ і апякун сервецкага збору, альбо Геронім Пузыня - дырэктар сыноду ў 1646 г.⁴⁶ і патрон швабскага збору.

Магчыма, гісторык з 19 ст. меркаваў пра зацікаўленасць Агінскіх новай верай, зыходзячы з факту іх навучання за мяжой у пратэстанцкіх асяродках. Аляксандар Агінскі (як і ягоны старэйшы сын Дзмітры) вучыўся спачатку ў Каралеўцу, а пасля перапынку ў некалькі гадоў па прычыне вайны са Швецыяй накіраваўся ў Альтдорф. Вышэй я ўжо згадала, што Ян навучаўся ў Стразбургу і Базэлі. Праўда, абодва наведалі таксама каталіцкі Інгальштадт, падобна як Самуэль у 1606 г.⁴⁷

Увесці ў зман гісторыка маглі таксама імёны характэрныя для рэфарматаў, напрыклад, Хрысціна або Самуэль. Трэба аднак памятаць, што імя не можа быць крытэрыем вызначэння веравызнання. У пэўных колах выбар нетыповага імя мог быць вынікам моды або ўплыву пакрывенства з пратэстантамі.

А можа, як у выпадку з Вішнявецкімі або Львом Сапегай, Агінскія выказалі ў другой палове 17 ст. кароткачасовае зацікаўленне новай верай, а потым вярнуліся да праваслаўя (такія выпадкі здараліся, хоць і вельмі рэдка)? Да такога меркавання падштурхоўвае цікавая ўзгадка у *Геаграфічным слоўніку Польскага каралеўства і іншых славянскіх краёў* пра фундацыю каля 1600 г. у мястэчку Еўі тагачаснымі ягонымі ўладальнікамі Агінскімі рэфармацкага збору⁴⁸. Аднак далей *Слоўнік геаграфічны ...* падае пра падтрымку ў той самы час праваслаўнай царквы вызнаўцам усходняе веры Багданам Агінскім. Ці гэтая фундацыя была вынікам выхавання Яна Багданавіча пры двары пратэстантаў Радзівілаў⁴⁹, а можа замежнага падарожжа і кароткай яго цікавасці да новай веры? Наяўныя крыніцы не дазваляюць вызначыць гэта дакладна на канец 16 ст.

У першай палове наступнага стагоддзя князі Агінскія вызнавалі праваслаўе. Рашаючым тут будзе аналіз важнейшай крыніцы (Юзаф Лукашэвіч, як ён сам пісаў, не меў магчымасці карыстацца архівам Літоўскай Еднасці, а тым самым верыфікаваць свае даныя⁵⁰). Калі б прадстаўнікі такога значнага ў краіне роду належалі да рэфарматаў, то іх прозвішчы абавязкова былі б ў актах правінцыйных, дыстрыктавых ці зборавых сынодаў. Яны б з пэўнасцю высту-

⁴⁴ Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy... S. 408.

⁴⁵ AGAD. AR. Dz. VIII. Sygnatura 713 (пратакол віленскага правінцыйнага сыноду з 1634 г.).

⁴⁶ Тамсама (пратакол віленскага правінцыйнага сыноду з 1646 г.).

⁴⁷ Żołądz-Strzelczyk D. Peregrinatio academika. Studia młodzieży polskiej z Korony i Litwy na akademiach i uniwersytetach niemieckich w XVI i pierwszej połowie XVII wieku. Poznań, 1996. S. 224.

⁴⁸ Паводле аўтара артыкула, пазней тут меўся паўстаць сацыяніанскі збор і школа, якія занялі ў другой палове 17 ст. Гл.: Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i inych krajów słowiańskich. Warszawa, 1882. T. 3. S. 570.

⁴⁹ Lulewicz H. Ogiński Jan [w:] PSB. S. 611.

⁵⁰ Łukaszewicz J. Dzieje kościołów ... S. VII.

палі як патроны, фундатары ці дырэктары сынодаў. Аднак у захаваных (праўда, толькі з 1611 г.) актах правінцыйных сынодаў Літоўскай Еднасьці прозвішча Агінскіх не сустракаецца, хоць у першай палове 17 ст. там называюцца каля 250 шляхецкіх прозвішчаў. Толькі ў пратаколах правінцыйных сынодаў, захаваных у AGAD у далучаных (пра гэта ўжо ўзгадвалася) копіях запісаў Радзівілаў знаходзім Аляксандра і Самуэля Агінскіх у якасці сведкаў. Адсюль можна выводзіць меркаванне пра іх сымпатыі ці прыналежнасць да кальвінізму, але ў святле моцнай падтрымкі Агінскімі праваслаўя гэтыя меркаванні не вытрымоўваюць крытыкі. Маўчанне сынадальных пратаколаў (зразумела, побач з фактамі дзейнасці ў падтрымку праваслаўя) належыць прызнаць за рашаючы аргумент.

Як ужо згадвалася, вышэйпрыведзеныя меркаванні адносяцца да 17 ст. Калі б захаваліся сынадальныя матэрыялы да 1611 г., то можна было больш дакладна ацаніць і зверыфікаваць як запіс у *Слоўніку геаграфічным...*, так і ў працы Юзафа Лукашэвіча.

Лідке Мажэна

- ✓ Нар. 27.03.1968 г.
- ✓ Магістар, асістэнт Інстытута гісторыі Універсітэта ў Беластоку
- ✓ *Асноўны кірунак даследаванняў:*
Працэсы паланізацыі рускай шляхты ВКЛ
- ✓ *Адрас:*
Instytut Historii UB
Pl. Uniwersytecki, 1
15-420 Białystok
Polska